

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

FILMOVÁ A TELEVIZNÍ FAKULTA

Filmové, televizní a fotografické umění a nová média

Dokumentární tvorba

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brotherhood

Úvahy nad filmováním radikalismu zevnitř: bosenský případ.

Francesco Montagner

Vedoucí práce: Doc. Vít Janeček

Oponent práce: Mgr. Petr Kubica

Datum obhajoby: 10/09/2019

Přidělovaný akademický titul: BcA.

Praha, 2019

FILM AND TV SCHOOL
OF THE ACADEMY OF PERFORMING ARTS IN PRAGUE

Film, television and photographic art and new media
Documentary film department

BACHELOR THESIS

Brotherhood

Reflections on filming radicalism from the inside: a Bosnian case.

Francesco Montagner

Thesis supervisor: Doc. Vít Janeček

Reader: Mgr. Petr Kubica

Defense date: 10th September 2019

Title assigned: BcA.

Prague, 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma

Brotherhood - Úvahy nad filmováním radikalismu zevnitř: bosenský případ.

vypracoval samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha, dne 25. 08. 2019

podpis diplomanta

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků bakalářské práce nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy, tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

Poděkování

Děkuji docentu Janečkovi za inspiraci při námětu pro tuto práci.

Děkuji Antonii Dědečkové a Marguerite G. Farag za cenné poznámky a podporu při psaní této práce.

Děkuji také kameramanovi Prokopu Součkovi, zvukaři Adamu Levému, scenáristovi Alessandru Padovanimu, dramaturgovi Lukáši Kokešovi, střihačce Kláře Tasovské a producentce Pavle Kubečkové za inspirující spolupráci při tvorbě filmu *Brotherhood*.

Obsah

ÚVOD.....	7
RÁMEC FILMU.....	9
. 1.1 Brotherhood - Příběh.....	9
. 1.2 Postavy.....	13
GEOPOLITICKÝ KONTEXT	13
. 2.1 Případ Ibra Delíče.....	18
. 2.2 Válka v Sýrii.....	21
METODA, STYL A - PŘEKÁŽKY.....	23
. 3.1 Otázka přístupu.....	23
. 3.2 Skutečný proces.....	28
ZÁVĚR.....	33
BIBLIOGRAFIE.....	34

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá otázkou přístupu k uzavřené radikální komunitě z pohledu režiséra dokumentárních filmů. Nabízí empirickou analýzu případu natáčení bakalářského filmu *Brotherhood*, celovečerního dokumentárního filmu o třech dospívajících bratřech v Bosně, jejichž otec je radikální kazatel, usvědčený z islámského terorismu.

První část práce se soustředí na geopolitický kontext, do nějž je film zasazen, což je zásadní pro porozumění závažnosti fenoménu náboženského extrémismu. Druhá část posuzuje režijní metodu užitou při natáčení filmu a abstraktně i konkrétně analyzuje otázku přístupu.

Abstract

The BA thesis *Brotherhood - Reflections on filming radicalism from the inside: a Bosnian case* deals with the delicate question of accessing a secluded radical community from the perspective of a documentary director. In particular, it analyses the empirical case of filming the graduation film *Brotherhood: a coming-of-age feature documentary* about the story of three Bosnian brothers whose father is a convicted Islamist terrorist and radical preacher.

The first part of the thesis is focused on the geopolitical context in which the film is set, which is fundamental to comprehend the extension of the phenomenon of religious extremism. The second part investigates the method used in the process of making the film, analysing in an abstract first and concrete later the question of access.

Úvod

Tato bakalářská práce si klade za cíl zamyslet se nad otázkou: jaká je nejhodnější režijní metoda při zkoumání tak náročného fenoménu, jakým je náboženská radikalizace? Z historie víme, že všechny uzavřené náboženské skupiny bývají těžko "přístupné" zvnějšku, tím spíše pro filmaře. Přesto je možné si k přijetí cestu najít. Výběr režijní metody může v tak choulostivém procesu výsledek dokumentárního filmu hluboce ovlivnit.

Při realizaci svého bakalářského filmu *Brotherhood* jsem se rozhodl pro metodu, která vizuálně observační formou zapojuje sociální herce, přičemž ale za jejich "účinkováním" stojí režie situací. Záměrem bylo vynést na povrch myšlenky a názory postav na budoucnost a vnitřní konflikty, týkající se jejich kultury a životních rozhodnutí. Byla zvolená režijní metoda jediná možná? Jaký má tento styl výhody? A jaké nedostatky? Práce reflektuje chyby a úspěchy a mou osobní zkušenost s natáčením v posledních třech letech, které vedly k dokončení snímku *Brotherhood*. Případ také porovná s dalšími současnými dokumenty.

V rámci observace jsem se zabýval tématem islámské radikalizace evropské mládeže v Bosně a Hercegovině. Soustředil jsem se na syny radikálního kazatele a mým cílem bylo zachytit současnost a budoucnost nové generace muslimů, ovlivněné důsledky války v Jugoslávii. Ta otevřela cestu nenávisti a radikálním kazatelům, zaslepeným *fatou morgánou* panislamismu - domnělým způsobem osvobození společnosti.

V tomto zvláštním kontextu sledujeme volbu cesty tří bratří, oproštěných od vlivu otce, který byl za teroristickou činnost odsouzen na dva roky do vězení. Rozhodují se, zda pokračovat ve šlépějích otcova radikalismu nebo se vydat umírněnou cestou a možná odjet do západní Evropy, jako mnoho jejich krajanů. Jaká je tedy budoucnost první generace muslimů po bosenské válce?

Práce reflektuje dva aspekty dokumentární práce v pozadí filmu *Brotherhood*. První z nich je dlouhý proces hledání a porozumění komplexnímu fenoménu islamismu v nejradikalizovanější evropské zemi, druhá se zabývá mou

cestou filmaře za získáním přístupu k tomuto tématu skrze příběh rodiny Delicových. V rámci toho zkoumám i skutečný proces přijetí mezi ně a kladu důraz na rozhodovací proces, který vedl k režijní metodě tohoto choulostivého případu.

1. Rámec filmu

1.1 Brotherhood - Příběh

V procesu rozhodování o vhodném rámci pro příběh filmu *Brotherhood*, konkrétně pokud jde o otázku vývoje postav, jsem nakonec dospěl k následující dramatické struktuře, shrnuté v krátké upoutávce:

„V malé vesnici uprostřed bosenských hor, čelí tři dospívající synové radikálního islámského kazatele otcovu odsouzení za terorismus, pochybují o svém přesvědčení a hledají hledají cesty pro svou budoucnost. Povedou je jejich cíle k radikalizaci, imigraci do západní Evropy nebo pro sebe ve své vlasti najdou jinou cestu?“

Toto je rozšířená synopse filmu, ze které vykrytalizoval závěrečný dramatický oblouk a která zaštiťovala celé natáčení:

„Boćinja, Bosna a Hercegovina. Džabir, Usama a Uzejr jsou tři dospívající bratři, pocházející z radikální muslimské rodiny pastevců. Otec Ibrahim je od dětství zapáleně učil o zásadách Koránu a o bosenské válce, kde s mudžahedíny bojoval proti srbským nepřátelům, aby ochránil muslimskou populaci vystavenou útoku. Tři bratři byli vychováni striktním wahhábským způsobem, který opěvuje mudžahedíny a ohrožení plynoucí z muslimské víry v nestálém světě, kdy je mnoho muslimských zemí pod neustálým útokem.

Když je Ibrahim po návratu z Islámského státu odsouzen za teroristickou činnost, ocitnou se Džabir, Usama a Uzejr v krizi, kdy zpochybňují své přesvědčení o jediném způsobu víry, který kdy poznali. Otcovo uvěznění zasadí rodině hlubokou ránu, z níž vzejdou mnohé pochyby o budoucnosti. Teď, když jsou od Ibrahimova vlivu osvobozeni, rozhodnou se pokračovat v jeho stopách k džihádismu, nebo se budou pokusí najít cestu ven z radikální komunity?

Brotherhood nabízí intimní portrét současné Bosny a její izolované wahhábské komunity i antropologický výzkum mládí, bratrství, náboženství a extrémismu v nejradikalizovanějším regionu Evropy.“

Obrázek 1.: Ibrahim (stojící), Džabir a Uzejr Delićovi během jedné z denních modliteb.

1.2 Postavy

V této části práce představím protagonisty filmu *Brotherhood*. Základní porozumění jejich psychologii skrze tyto stručné popisy je důležitým prvkem pro další orientaci v analýze procesu natáčení.

Uzejr (12 let) je nejmladší z bratrů, ale na svůj věk je velmi vyzrálý. Díky svému silnému charakteru často zaujímá kritický postoj vůči otcovým činům, které po jeho odsouzení za terorismus hluboce ovlivňují rodinnou rovnováhu. Uzejrova citlivost často naráží na Ibrahimovy velkolepé představy, které jen stěží přijímá. Své dny tráví ve škole a pomáhá bratru Usamovi na pastvě. Protože starší bratr Džabir je zaneprázdněn prací, je Uzejr často sám se svými myšlenkami a přemýšlí nad budoucností a důvody, které k otcově odsouzení vedly, a otevírá tak přirozeně kritický pohled na věc.

Usama (15 let) má jako prostřední syn otce nejraději. Považuje Ibrahima za milovaného a zásadového muže. V jeho věku běžný konflikt s postavou otce nahradila hluboká oddanost muži, kterého si idealizuje jako svůj vzor. Usama je obklopen dvěma bratry, kteří ne vždy souhlasí s otcovým vedením a jsou hluboce ovlivněni sociálními sítěmi (a západním stylem života). Má onu neklidnou energii mládí, která mírně rezonuje s militantní cestou mudžáhida. Často sdílí videa otcova kázání na YouTube a propagandistické materiály Islámského státu.

Džabir (19 let) má slabou povahu a jako nejstarší syn musel přebrat velkou zodpovědnost - postarat se o rodinu, zejména po otcově uvěznění. Ve vesnici nachází občasnou práci, ale hluboko uvnitř svou budoucnost nevidí v Bosně, stejně jako mnoho mladých jeho generace. Jeho snem je zemi opustit, ale nyní musí dostát své povinnosti a ekonomicky zabezpečit své dva bratry, Uzejra a Usamu. V kontrastu s otcovým učením se pomalu oddává nenáboženskému stylu života a soustředí se na mladé lásky, zájem o auta, hezké oblečení a večírky. Nezdá se, že by se ho Ibrahimovo uvěznění dotklo, zřejmě se cítí osvobozen od silné otcovské postavy.

Ibrahim (48 let) je imám a kazatel. Silný otec patriarcha, jehož role a činy synové nesmí nikdy zpochybňovat. Ibrahim by si přál, aby Džabir, Usama a Uzejr šli v jeho stopách wahhábského boje a militantního extrémismu. Představuje starou generaci Bosňáků, které hluboce ovlivnila válečná nenávist a tajně doufají v ustavení Islámského státu v Bosně a Hercegovině. Za své dlouholeté zapojení v salafismu skrze radikální kázání na YouTube a přípravy na válku v Sýrii na straně Islámského státu byl odsouzen za terorismus. Ibrahim čelí dvěma letům ve vězení a připravuje syny, aby pokračovali ve stejném životním stylu i po jeho návratu.

Obrázek 2.: Portrét Džabira a Uzejra při intimním momentu odpočinku, než se uloží ke spánku, aby ochránili stádo před vlky.

2. Geopolitický kontext

Akademický výzkum, týkající se fenoménu islamismu v Bosně a Hercegovině a bosenského terorismu obecně, tvoří významnou část práce dokumentaristy na snímku *Brotherhood*. Znalost těchto jevů je klíčová pro pochopení prostředí filmu, a tedy i současné bosenské reality. Ta je pro většinu z nás poměrně neznámá, přestože se z geografického hlediska nachází na historickém území Evropy a na okraji Evropské unie, jejíž pojem hranic byl zpochybněn v důsledku nedávných historických událostí (například komplikace se získáním¹ cestovního pasu pro občany bývalé Jugoslávie, zejména v případě bosenských občanů s chorvatským pasem Evropské unie²³.)

Pro pochopení důležitosti fenoménu národního terorismu je v tomto případě nutno upozornit, že jeho vlivy dalece přesahují hranice Bosny a Hercegoviny, jak ukazují několikerá mezinárodní spojení. Pro příklad uveďme, že mnoho teroristických útoků v Evropě v posledních dvaceti letech vykázalo důkazy o napojení na bosenský terorismus, ať z hlediska organizace⁴ útoku nebo dodávání zbraní⁵ z černého trhu, často těch z bosenské války. Někteří účastníci útoků 11. září 2001 se navíc bosenské války aktivně účastnili a potvrdili, že konflikt měl na jejich radikální formaci zásadní vliv.

Z historického hlediska přivedl nedostatek bezpečných a nezkorumpovaných institucí zemi po válce do šedé zóny, kdy poválečná

---

¹ HINA, *Bosnia Accuses Croatia of Violating Dual Citizenship Agreement*. Dostupné z: <<https://www.total-croatia-news.com/politics/35892-dual-citizenship>>

² TOÉ, R., *Croats Vanishing From Bosnia, Bishop says*. Dostupné z: <<https://balkaninsight.com/2015/12/16/catholic-leaders-lament-disappearance-of-croats-from-bosnia-12-15-2015/>>

³ IMMIGRATION AND REFUGEE BOARD OF CANADA, *Croatia and Bosnia: Whether an ethnic Croat born in Bosnia and Herzegovina has a right to Croatian citizenship; requirements and procedures (2012-June 2013)*. Dostupné z: <<https://www.refworld.org/docid/520e2bd54.html>>

⁴ AGENCE FRANCE-PRESSE, *Bosnian man arrested in Germany over 2015 Paris attacks*. Dostupné z: <<https://www.theguardian.com/world/2019/jun/27/bosnian-man-arrested-germany-2015-paris-attacks>>

⁵ CANDEA, S., *How EU Failures Helped Paris Terrorists Obtain Weapons*. Dostupné z: <<https://www.spiegel.de/international/europe/following-the-path-of-the-paris-terror-weapons-a-1083461.html>>

vládnoucí strana SDA, v čele s válečným prezidentem Alijou Izetbegovićem, umožňovala a tolerovala⁶ obchod se zbraněmi a podporovala islámský radikalismus.

Pro hlubší pochopení kořenů bosenského terorismu je nezbytné prozkoumat skutečný význam islamistických milic a celosvětové propagandy.

Džihádismus je považován za globální trend založený na utopické myšlence, jejímž cílem je dosáhnout panislamismu mezi islámskými národy, a to díky plnému a bezvýhradnému zavedení islámského práva šaría. Je chápán také jako defenzivní reakce na cizí, zejména západní imperialistické útoky. David Cook ve své knize *Pochopení džihádu* píše:

„Současné pojetí džihádu vzniklo po skončení otevřeného vojenského odboje proti Západním vpádům, kdy vyvstala potřeba radikálně změnit a vymezit význam džihádu z hlediska obrany.“⁷

Džihád, o jehož náboženském významu se často hovoří (ve skutečnosti existují dva džihády, „menší džihád“ a „větší džihád“⁸), je islamistickými skupinami vnímán jako způsob ochrany části islámských hodnot a kultury v kontextu globalizace a konvergence kultury k modelu kapitalistického Západu. Jde tedy o džihád v kulturním slova smyslu, což si Západní svět někdy překládá jako neodvratný střet civilizací; důvodem pro takovou interpretaci je zřejmě požadavek nadvlády. Americký politolog Samuel P. Huntington, autor kontroverzní eseje *Střet civilizací*⁹, se domnívá, že příčinami rozlíčení islámských fundamentalistů jsou islámské obrození a demografická exploze islámu spojená s hodnotami západního univerzalizmu (názor, že by si veškeré civilizace měly osvojit Západní hodnoty).

Z geografického i kulturního hlediska lze Balkán a zejména Bosnu a Hercegovinu vnímat jako pomyslný most mezi křesťanským západem a muslimským východem. Přesně tuto důležitost přiřkli válce na pomezí

---

⁶ COUNTER EXTREMISM PROJECT, *Bosnia & Herzegovina: Extremism & Counter-Extremism*.

Dostupné z: <<https://www.counterextremism.com/countries/bosnia-herzegovina#overview>>

⁷ COOK, D., *Understanding Jihad*. s 93.

⁸ COOK, D., *Understanding Jihad*. s 32.

⁹ HUNGTINTON, P., SAMUEL, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*.

muslimského světa radikální bojovníci a kazatelé.¹⁰ Bosna, která byla po staletí pod nadvládou Osmanské říše a po jejím pádu součástí Rakouska-Uherska, byla vždy kulturně zmatená, ale s jasnou muslimskou většinou. Tato směs náboženství a etnik byla jednou z politických záminek pro válku v Jugoslávii.

Přestože současný fenomén globálního radikálního džihádu v bosenské válce kořeny nemá, vděčí jí za své schválení a šíření. Prvopočátky současného džihádismu lze najít v sovětské invazi do Afghánistánu a následném mudžahidově vítězství.¹¹ Od tohoto vítězství se odehrálo mnoho dalších „svatých válek“ na obranu muslimských teritorií: v Bosně, Čechensku, Iráku, Sýrii, Jemenu a na mnoha dalších místech. V tomto scénáři pokračujícího a nikdy nekončícího džihádu se na bosenskou válku pohlíží jako na zásadní krok, představující jasný případ obrany muslimské populace (Bosňáků) před hrozbou externí (invaze Miloševićových srbských vojsk) a interní (bosenští Srbové a Chorvati). Což, jak již zmíněno, byl pro radikální propagandistické teorie ukázkový příklad střetu křesťanství a islámu, Západu a Východu. Propagace konfliktu mezi možné mudžahedínské dobrovolníky proto byla úkol poměrně snadný (viz dokument o saúdské propagandě¹²), a to zejména po afghánském úspěchu.

Navíc ze záznamů z probíhajících soudních řízení s různými srbskými milicemi a politickými lídry v souvislosti s porušením lidských práv a válečnými zločiny víme, že Srbové se na muslimské populaci dopustili masových vražd a násilí. Mezi mnohými uvedme masakr ve Srebrenici z 11. července 1995, jakožto nejznámější příklad a „důkaz“ pro současnou bosenskou islamistickou propagandu, která hlásá nutnost islám bránit.

Fakt, že Spojené státy a NATO na tyto hrůzy reagovali velmi pomalu a vysoce neefektivně - a v některých případech jejich průběhu přihlíželi¹³, si mnoho muslimů vyložilo jako úmyslnou vojenskou genocidu, nikoliv jen ze strany Srbů, ale celého nemuslimského světa.

---

¹⁰ URBAN, M., *Bosnia: The cradle of modern jihadism?*.

Dostupné z: <<https://www.bbc.com/news/world-europe-33345618>>

¹¹ COOK, D., *Understanding Jihad*. s 128.

¹² Autor neznámý. Dříve dostupné na Youtube pod názvem *Džihad u Bosni*. Video je k nahlédnutí u autora práce.

¹³ BOFFEY, D., *Srebrenica massacre: Dutch soldiers let 300 Muslims die, court rules*.

Dostupné z: <<https://www.theguardian.com/world/2017/jun/28/dutch-soldiers-let-300-muslims-die-in-bosnian-war-court-rules>>

Je nutné dodat, že také mudžahedíni společně s bosenskou armádou byli často obviněni a občas odsouzeni za krvavé zločiny. Hromadné popravy a stínání hlav¹⁴ nebyly tak vzácné, jak si pozdější Izetbegovičova vláda přála Západ přesvědčit.

Nenávist a touha po pomstě se mezi muslimskými komunitami během bosenské války (1992-1995) rychle šířily. Pozdější nepřítomnost institucí bosenské vlády a vážná ekonomická situace tak daly prostor novému fenoménu, který z velké části financovala a sponzorovala Saúdská Arábie. Zřídila zdánlivě humanitární neziskové organizace v Bosně, jejichž prostřednictvím saúdská vláda propagovala radikální formu islámu jménem wahhábismus. Podle nejstručnější definice amerického investigativně žurnalistického programu PBS je „wahhábismus asketická forma islámu, která trvá na doslovné interpretaci Koránu“¹⁵. Je považován za ultrakonzervativní sunnitskou reformu, kterou odmítá velká většina sekulárních a umírněných islámských komunit po světě. Někteří jej považují za naprosté zkreslení islámu, jehož cílem je extremizovat některé významy Koránu a oddělit „skutečné“ věřící, které wahhábisté považují za jediné následovníky prvních Mohamedových zásad, od zbytku muslimů. Wahhábismus je náboženská doktrína islámského primitivismu, jejíž počátky se datují asi tisíc let po ustavení islámu¹⁶, a volá po návratu ke kořenům a zejména k návratu k životnímu stylu proroka a jeho prvních následovníků.

Politický analytik a expert na bosenský terorismus, Vlado Azinović, uvádí:

„Společně s mudžahedíny přišla poměrně úzká, puritánská a konfrontační interpretace islámu, obecně známá jako wahhábismus. Wahhábismus způsobil od počátku napětí v tradiční bosensko-muslimské společnosti, která byla vždy nábožensky umírněná. Tato pnutí vyústila v posledních letech v boj mezi „tradicionalisty“ a wahhábisty o kontrolu mešit a islámských center.“¹⁷

---

¹⁴ DZIDIC, D., *Report Probes Mujahideen Killings During Bosnian War*. Dostupné z: <<https://balkaninsight.com/2016/01/25/bosnian-serb-victims-still-waiting-for-mujahedin-crimes-justice-01-25-2016/>>

¹⁵ PBS, *Analysis Wahhabism*. Dostupné z: <<https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/saudi/analyses/wahhabism.html>>

¹⁶ ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA, *Wahhabi, Islamic Movement*. Dostupné z: <<https://www.britannica.com/topic/Wahhabi>>

¹⁷ AZINOVIC, V., *Bosnia-Herzegovina: New Book Investigates Presence of Al-Qaeda*. Dostupné z: <<https://www.rferl.org/a/1076855.html>>

Saúdské dobročinné spolky zakládaly wahhábské školy (madrasy) a mešity už během války, a zejména po ní. Většina z nich skutečně šířila wahhábismus a s ním i formy extrémismu. Současně přitáhly stovky zahraničních bojovníků z mnoha muslimských a arabských zemí na obranu muslimské komunity.

2.1 Příklad Ibra Deliće

Bosenští vojáci bojovali na frontě po boku zahraničních bojovníků, tzv. mudžahedínů. Ti byli členy vlastní, nezávislé polovojenské jednotky jménem Odred El Mudžahid. Jak dokazují mnohá propagandistická videa z té doby¹⁸, jednotka bojovala společně s regulérní bosenskou armádou. V saúdském propagandistickém dokumentu *Baderelbosna Akcja*¹⁹ můžeme vidět, jak Saúdové a ostatní arabské země vysílali do Bosny islamistické kazatele, později známé jako stoupence Al-Káidy, aby obrátili umírněné sunnitské bosňácké vojáky na wahhábismus. Mezi těmito konvertity z řad vojáků byl i čtyřicetiletý Ibro Delić, otec tří bratrů, hlavních postav dokumentu *Brotherhood*.

Delić, jako mnoho dalších konvertitů své generace, popisuje svou osobní zkušenost s mudžahedíny jako „osvícení“: „Jejich životní styl, morální hodnoty a schopnost bojovat v Alláhových stopách na mě velmi zapůsobili. Když dorazili do Bosny, nevěděli jsme toho o islámu mnoho, protože to komunismus zakazoval. Naučili mě vše, co o víře dnes vím.“²⁰ Později byl v boji těžce zraněn a zranění nohy s trvalými následky mu nedovolilo účastnit se dalších bojů. V důsledku svého zájmu o náboženství se stal kazatelem ve stejné jednotce. Delić sám říká, že se stal „moralistou“. Náplní jeho činnosti byli proselytismus a indoktrinace bosenských vojáků a časté bylo připravování vojáků na smrt v boji. Protože jeho aktivity byly vnímány pozitivně, vstoupil později do utajeného programu financovaného saúdskými penězi z neziskových organizací. Jako částečný důkaz tohoto zapojení v dobře známých neziskových organizacích té doby, stále hrdě nosí vestu bosenské asociace Al-Furqan. John R. Schindler píše:

„Furquan (jeden z názvů pro Korán) byl ustaven roku 1997 v Sarajevu místními radikály, aby „vzvedli pravdu a potlačili lži“ s cílem „utvrdit islám“ v zemi. Al-Haramayn (nezisková organizace) zafinancovala Furquan darem 108.000 marek, čímž umožnila fungování letních táborů, které nabízely polovojenské tréninky. Kancelář Al-Haramaynu v Sarajevu, která sloužila jako

---

¹⁸ *Odred El-Mudžahid napada Hrvate u BiH, explicitna snimka ubijanja*. Youtube [online]. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=uXU1QJDrPrs&bpctr=1562931094>>

¹⁹ Autor neznámý. Dříve dostupné na Youtube pod názvem *Džihad u Bosni*.

²⁰ Z nahrávky rozhovoru pro natáčení snímku *Brotherhood*.

finanční centrum džihádu, zavřela v březnu 2002 pod tlakem z Washingtonu, který si byl vědom jejího vztahu a napojení na množství teroristických front; kancelář nicméně brzy znovu otevřela pod novým jménem.²¹

V rámci tohoto tajného financování byl Ibro Delić podporován výměnou za pokračování v aktivním proselytismu v době míru. Bosna a Hercegovina se stala po roce 1995 bezpečným inkubátorem pro množství aktivit Al-Káidy. Její území, tvořené převážně vzdálenými horskými vesnicemi, bylo ideální k vedení tajných výcviků a ustavení místních skrytých enkláv. Několik jich existuje dodnes. Viz příklad nejradikálnější vesnice Gornja Maoča.²²

Na konci devadesátých let bosenská vláda SDA, vedená válečným prezidentem Izetbegovićem, svůj nerepresivní postoj a podporu radikálům popřela. Přesný rozsah tohoto fenoménu je těžké určit, ale dá se předpokládat, že vrcholu dosáhl v první dekádě druhého tisíciletí opakovaným ohrožením veřejné bezpečnosti v Bosně. Nejpodstatnější část tohoto fenoménu byla později potlačena vládami z důvodu zahraničního politického tlaku, ovšem prostředí, v němž radikalismus nerušeně kvete dodnes, zůstalo vládami nedotčené.

Ibro Delić, pochází z extrémně chudého pasteveckého prostředí a má jen základní středoškolské vzdělání. V kontextu silné radikální vlny v prvním desetiletí let 2000 však dostal možnost odjet do Sýrie a získat vyšší islámské vzdělání, nejspíš na polooficiální instituci podobné těm, které financovaly radikalismus v Bosně. V Damašku zůstal až do roku 2005, kdy byl nucen uprchnout zpět do Bosny poté, co ho muslimští „bratři“ informovali, že syrská tajná policie vyšetřuje jeho aktivity, pravděpodobně z důvodu jeho napojení na radikální buňky Al-Káidy v Damašku. Po návratu se usadil v další nechvalně známé vesnici Boćinja, která se proslavila přítomností mudžahedínů, kteří v zemi po válce zůstali.

---

²¹ SCHINDLER, R., JOHN, *Unholy Terror: Bosnia, Al-Qa'ida, and the Rise of Global Jihad*. s. 35

²² AFP/REUTERS, *Islamic State: Bosnian police raid Gornja Maoca village after IS flags, signs displayed*. Dostupné z: <<https://www.abc.net.au/news/2015-02-06/police-raid-bosnian-village-that-displayed-islamic-state-flag/6076000>>

Americké zprávy²³ uvádějí, že vesnice Donja Boćinja ve střední Bosně, kde Ibro Delić žije se svými syny, byla před válkou většinou srbská, ale po válce byla srbská populace vyhnána a vesnice byla za pomoci správních orgánů bosenských muslimů (zejména SDA) obydlena wahhábisty nebo mudžahedíny, kteří si vzali místní ženy. Získali také občanství, které jim bylo často přiznáno jako odměna za jejich pomoc ve válečném konfliktu.

Vesnice Boćinja jim poskytla bezpečný úkryt, v němž si uchovali své radikální kontakty v přestrojení za obyčejné farmáře. Enkláva byla nakonec zavřená a vesnice navrácena svým původním vlastníkům. Nicméně náboženský extrémismus si udržel na tomto území kořeny dodnes.

---

²³ SMITH, R., Jeffrey, *A Bosnian Village's Terrorist Ties: Links to U.S. Bomb Plot Arouse Concern About Enclave of Islamic Guerrillas.*

Ve vesnici o šesti stech obyvatelích žije 60-100 bývalých mudžahedínů, islámských bojovníků ze Středního východu i odjinud, kteří do země přijeli na pomoc bosenským muslimům během války v letech 1992-1995. Dostupné z: <<https://www.washingtonpost.com/wp-srv/WPcap/2000-03/11/006r-031100-idx.html??noredirect=on>>

2.2 Válka v Sýrii

Nedávná válka v Sýrii započala novou kapitolu v historii bosenského radikalismu. Zdánlivě stagnující "buňky" nebo enklávy na tento konflikt zareagovaly potřebou se ho účastnit nebo alespoň dostat do boje pozvání. Někteří Bosňáci vstoupili do armády a celkem 300 z nich se připojilo k řadám bojovníků Islámského státu²⁴²⁵.

Sýrie představovala další krok pro džihád v nově založeném Islámském státě - vrchol panislamistického snu proti Asadově režimu. V Bosně, ale také v některých evropských mešitách, verbovali radikální kazatelé bojovníky.²⁶ Někteří kazatelé se dokonce přidali a do Sýrie bojovníky doprovázeli - bylo totiž potřeba lidí, kteří by vojáky dokázali motivovat. Islámský stát čítal kolem tisíce lidí původem z Balkánu.

S tímto cílem odjel Ibro Delić do Sýrie v roce 2013 ve skupině dvanácti dalších mužů, kteří se většinou snažili přidat k bojům. Delić jako veterán kvůli svému zdravotnímu stavu oddílům jen kázal. Propagandistické video dostupné na Youtube s názvem *SandžakHaber u Siriji, bajramska hutba Ibrahim Delić*²⁷, které dnes čítá kolem 3000 shlédnutí, zachycuje Delićovo kázání, kde burcuje k boji. V pozdějším rozhovoru pro *Aljazeera Balkan* Delić tvrdí, že:

„Pouze cestoval po severu země, po městech kolem Aleppa, kde měl náboženské přednášky pro bojovníky a civilisty a pobízel Syřany, aby se bránili proti režimu Bašára al-Asada“.²⁸

---

²⁴ THE SOUFAN GROUP, *Foreign Fighters, An Updated Assessment of the Flow of Foreign Fighters into Syria and Iraq*. Dostupné z: <http://soufangroup.com/wp-content/uploads/2015/12/TSG_ForeignFightersUpdate_FINAL.pdf>

²⁵ ENGEL, P., *An under-the-radar European country has become a 'recruitment hotbed' for ISIS*. Dostupné z: <<https://www.businessinsider.com/bosnia-isis-recruitment-hotbed-2015-12>>

²⁶ SPAIC, I., *Bosnia and Herzegovina: Bosnic Recruited our Sons to IS, Say Witnesses*. Dostupné z: <<https://www.occrp.org/en/daily/3803-bosnia-and-herzegovina-bosnic-recruited-our-sons-to-is-say-witnesses>>

²⁷ *SandžakHaber u Siriji, bajramska hutba Ibrahim Delić*. Youtube [online]. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=UEnZqhwwiQA&t=2s>>

²⁸ GADZO, M., *Ibrahim Delic: Bosnian accused of aiding ISIL in Syria*. Dostupné z: <<https://www.aljazeera.com/indepth/features/2016/07/ibrahim-delic-bosnian-accused-aiding-isil-syria-160714103407678.html>>

O několik měsíců později, po návratu do Bosny, proti němu bosenská tajná policie SIPA postavila tři obvinění z terorismu. Kromě něj byli v rámci policejní operace *Damašek* zatčeni také další členové skupiny. Delić strávil rok soudní obhajobou, a nakonec byl shledán vinným a odsouzen k roku a jedenácti měsícům odnětí svobody.²⁹

---

²⁹ SUD BOSNE I HERZEGOVINE, *Izrečena presuda u predmetu Enes Mešić i dr.*
Dostupné z: <<http://www.sudbih.gov.ba/vijest/izreena-presuda-u-predmetu-enes-mei-i-dr-20435>>

3. Metoda, styl a - překážky...

3.1 Otázka přístupu

Pro každého dokumentaristu je otázka přístupu jedním z klíčových témat. Toto téma je široce diskutováno v kruzích filmového průmyslu i v akademickém světě, neboť od něj se odvíjí veškerá možná spolupráce mezi režisérem a sociálními herci. V některých případech se setkáváme s tím, že teoretikové a filmaři ze sféry hraného filmu důležitost přístupu v práci dokumentaristy podceňují. Úkolem režiséra je vytvořit s postavami pouto dostatečně silné, aby ustálo případné otřesy, posouvání hranic komfortní zóny a celkově garantovalo dlouhodobou vzájemnou účast.

Jak se přístup definuje v dokumentární režii? Obecné slovníky přístup definují jako „povolení, možnost nebo schopnost se na někoho či na něco obrátit, s někým či s něčím komunikovat“³⁰. Pokud tuto definici rozvineme na poli dokumentárního filmu, je třeba dodat, že prerekvizitou přístupu pro natáčení filmu se sociálními herci je režisérova schopnost získat jejich důvěru a přijetí.

K souhlasu s dokumentárním natáčením může postavu přimět v zásadě několik různých důvodů. Motivace postav mohou být zrovna tak komplexní a rozporuplné jako lidské vztahy, ale dávají tak režisérovi alespoň základní míru souhlasu, přijetí a důvěry. Je také nutno podotknout, že ačkoliv si režisér může důvěru nebo přijetí „dobýt“, také je může během produkce kdykoliv ztratit - například kvůli překročení stanovených hranic. Míra přístupu proto hluboce ovlivňuje výběr režijní metody a formální styl filmu.

V případě produkce snímku *Brotherhood*, jsem si již od samého začátku natáčení pokládal otázku, jaké by bylo získat přístup k tak zvláštnímu fenoménu, jakým je náboženská radikalizace. Pro historiky, umělce, antropology, sociology a každého, kdo z povolání zkoumá společenskou realitu, je poměrně složité oslovit izolovanou komunitu s extrémními názory. Takové komunity mají nepochybně vlastní způsob užívání jazyka a interní pravidla, která definují

---

³⁰ MERRIAM-WEBSTER, *dictionary 'access'*. Dostupné z: <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/access>>

sounáležitost i co je neznámé. Vejit se kritérií sounáležitosti náboženské skupiny je proces, který vyžaduje mnoho let a často není proveditelný vůbec. Viz například diskriminace nových židovských konvertitů ze strany ostatních členů komunity - židů od narození³¹, a to někdy i po řadu let od konverze.

Členové minoritní komunity mají tendenci se ke zbytku společnosti chovat spíše ostýchavě. Pocity odcizení jsou silnější než celkový pocit přijetí. Snadno se tedy cítí napadeni a ohroženi a k vetřelcům jsou velmi obezřetní a kritičtí. Můj úspěch byl skutečně jen částečný, podařilo se mi získat pouze jednu rodinu, Deličovy, a ne celou wahhábskou komunitu v Boćinje, což se ve filmu projevuje nedostatkem společenského kontextu. Je možné, že pokud bych se naučil jazyk a strávil ve vesnici pár let, měl bych zřejmě větší šanci s nimi navázat vztahy. Tuto myšlenku podporuje případ dokumentaristy Roberta Minerviniho na snímku *Louisiana, The Other Side* (2015). Jeho úspěšně získaný přístup k jižanským americkým komunitám a konečně k jejich kontroverzním stránkám jako jsou drogy, zneužívání v rodině a polovojenské aktivity, se připisuje faktu, že žil a natáčel ve stejném prostředí. Minervini se svými postavami sdílí stejný geografický prostor a nese za něj odpovědnost³². Postavy mu důvěřují, že nebude fakta zkreslovat, jako by to mohl udělat někdo zvenčí.

Minervini o svém procesu získání přístupu před natáčením říká:

„Jde o mou přítomnost v teritoriu. V tomto případě jsem se přestěhoval s celou rodinou. Jsem soused postav, takže vědí, že je nevylicím nesprávně, vědí, kde bydlím a mohou se mě kdykoliv na cokoliv zeptat.“³³

Osobně se ale domnívám, že komunita radikálů v Boćinje by mě za souseda nebo právoplatného člena komunity nikdy nepřijala. Pochybovali by i o případné konverzi a viděli by za ní oportunistické chování. Jedinou možností přístupu bylo tedy být přijat jako externí pozorovatel. Jak ale překonat „bariéru“ mezi pozorovatelem a komunitou? Jak se stát plně akceptovaným divákem?

---

³¹ KARSHAN, A., *Unrealistic and Stupid Expectations of Converts and Those Converting to Judaism*. Dostupné z: <<https://www.andreakarshan.com/converts-and-those-converting-to-judaism/>>

³² FILM AT LINCOLN CENTER, *'The Other Side' Q&A | Roberto Minervini | Art of the Real*. Youtube [online]. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=CMKrJqswndM&t=1s>>

³³ FILM AT LINCOLN CENTER, *'The Other Side' Q&A | Roberto Minervini | Art of the Real*. Youtube [online]. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=CMKrJqswndM&t=1s>>

Velkou roli hraje nutně čas. Zachovávání stálé a stabilní přítomnosti v komunitě představuje dobrý způsob, jak být časem přijat. Zároveň je nutné být vnímán jako pozitivní nebo neutrální pozorovatel, ale nikdy negativní. Nepředstavovat pro komunitu žádnou hrozbu je nutnost, zejména v případech extrémních obranářských tendencí.

Pohled na vnímání nebezpečí nebo nežádané vetřelce se samozřejmě liší člověk od člověka, dokonce i uvnitř jedné komunity nebo rodiny. Například adolescenti jsou přirozeně méně sebeuvědomělí a jsou si méně vědomi svého společenského statutu. Snadněji tedy svolí k přístupu ke svým životům než dospělý člověk, jehož ostych bývá větší.

Ze své zkušenosti po třech letech režijní práce s rodinou Delícových jsem poslední „propustku“ získal od otce, Ibrahima, jehož standardy pro přijetí byly podstatně vyšší než u jeho synů. V jeho případě se muselo počítat s vysokou mírou nedůvěry, jakou válečný veterán a islámský kazatel odsouzený za teroristickou činnost musí mít vůči mnohem mladšímu cizinci. Věk je v patriarchálních společnostech důležitý faktor, tvoří základ respektu a pozornosti. Ibrova částečná důvěra vzešla z respektu, kteří pro nás, několikaletém vztahu, měli jeho synové.

Postoj k získání přístupu k dokumentárním subjektům se musí přizpůsobit jejich potřebám, které jsou čistě osobní a nadřazené skupinovému chování. To je druhý důležitý faktor. Například, tři dospívající bratři jsou zvyklí žít v přírodě, částečně odtrženi od společnosti. Z tohoto důvodu jsou vysoce citliví na počet lidí kolem sebe. Jejich smysl pro soukromí je vyšší, než jak je běžně vnímán ve městech, ale na druhou stranu si přítomnosti hostů cení více, než běžný člověk z města (díky tomu je jednodušší se kolem nich pohybovat a natáčet je). K tomuto se rakouský etnolog Konrad Lorenz vyjádřil následovně:

„My, kteří žijeme v hustě obydlených civilizovaných zemích, zejména ve velkých městech, si už neuvědomujeme svou touhu po srdečném lidském kontaktu. Musíme se vydat do skutečně skromně obydlené země, kde od sebe sousedy dělí míle špatných silnic a bez pozvání vejít do některého domu,

abychom si uvědomili, jak pohostinní a přátelští lidé jsou, když jejich kapacity pro společenský kontakt nejsou pod neustálým vypětím.“³⁴

Být naprostým cizincem, zemí i náboženstvím, se ukázalo být při získávání přístupu skutečnou výhodou. Přestože jsem mezi svým a jejich kulturním a náboženským zázemím našel mnohé podobnosti, i tak jsem mohl být vnímán exoticky a neúčastnit se interních (balkánských) náboženských nebo etnických konfliktů. Blízkost mé kultury (italské) k té jejich hrála velkou roli v porozumění jejich osobnostem i problematice přijetí. Obě kultury z oblasti Středomoří sdílejí podobné hodnoty a patriarchální tradici (mezi nimiž tři monoteistická náboženství).

Pro lepší ilustraci problematiky „cizince“ lze uvést případ francouzského novináře a dokumentaristy Laurenta Becue-Renarda. O osobním vztahu, který si pro natáčení svého filmu *Of Men and War* (2014) vytvořil k americkým vojenským veteránům s posttraumatickým syndromem, se vyjádřil v několika rozhovorech tak, že být skutečným cizincem v tak uzavřené komunitě, jakou je skupinová terapie, bylo při získávání přístupu jasnou výhodou³⁵. Jeho moc, kterou jako zahraniční režisér ve filmu *Of Men and War* disponoval, tkvěla v uznání traumatu, jakým si vojáci prošli, z pohledu externího pozorovatele. Traumatu, které jejich rodiny i americká společnost často ignorovaly. Pro tyto postavy se tak kamera stala nástrojem pro porozumění a uznání, spíše než rušivým prvkem (což se stává často v případech slabého přístupu).

Podobně i v mém procesu přistupování ke komunitě islamistů v Donje Bočinje, jsem i já, jako člověk zvenčí, získal výhodu nad místním filmařem. Místní obyvatelé zkrátka nevěděli, co ode mě čekat. To byla zpočátku nevýhoda, která se projevovala větší mírou obezřetnosti, ale brzy se díky mému „odstupu“ od jakýchkoliv regionálních předsudků proměnila ve výhodu. Tato „nestrannost“ tvořila základ společně s mým zásadně nekritickým přístupem.

Přesně jako v případě *Of Men and War*, klíč k získání přístupu tkvěl v ujištění postav, že mají moc mi „ukázat“ jejich náhled na svět. Toto byl případ zejména u otce rodiny, Ibra, který si díky svému kazatelskému a patriarchálnímu

---

³⁴ LORENZ, K., *Civilized Man's Eight Deadly Sins*. s. 20.

³⁵ DOXAFESTIVAL, *Of Men and War Q&A with Laurent Bécue Renard*. Youtube [online]. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=YUNNuurJdnk&t=2s>>

přístupu pozici učitele užíval. Často mě učil o islámských zásadách a předával mi stejnou propagandu, jakou dříve sdílel s místními přívrženci. Pro kdysi mocného muže, milovaného komunitou, která jej (před uvězněním) vnímala jako hlavního náboženského vůdce, jsem mohl představovat výzvu, při které si mohl vyzkoušet, zda jeho přesvědčovací schopnosti zafungují i na mě. Ibro svou hierarchickou patriarchální pozici opustil jen zřídka, navzdory mým nesčetným pokusům o vybudování skutečného vztahu a upřímný rozhovor. Povětšinou se mě snažil přesvědčit o pravdivosti svých představ a také o své nevinně. Tento nedostatek hloubky přístupu mě přivedl k nutnosti přebudovat strukturu dokumentu, který byl původně zaměřený více na otcovskou figuru, než na bratry. Přesun pozornosti z otce na syny byl velmi plodný - nejenže byli mnohem otevřenější, ale také zajímavější v otázce antropologického výzkumu o nejisté budoucnosti první poválečné muslimské generace.

V otázce přístupu jsem se rozhodl pro observační režijní metodu. Musel jsem se ujistit, že budu respektovat křehkou důvěru, kterou jsem si v rodině postupem času získal. Vybudování vztahu bylo složité a nemohl jsem si dovolit riskovat jeho narušení přímou konfrontací a citlivými tématy. Stejně důležité bylo vyhnout se jakékoliv přímo konfliktní situaci, která by ohrozila odvedenou práci při mém přijetí mezi ně. Vyvolat u nich rozpaky bylo skutečně snazší než u většiny lidí, kteří jsou na konfrontaci nebo na rozporuplnější síť interakcí a vztahů zvyklí.

Zmíněný výběr observačního stylu se sjednotil s režijní metodou, která se zakládá na vytváření situací a na konverzacích se sociálními herci nebo subjekty filmu.

Vzal jsem v úvahu mnoho faktorů, které mě přesvědčily pro výběr právě této režijní metody, spíše než metody konfrontační nebo čistě observační. V první řadě konflikt nebo přímá konfrontace nejsou v balkánské společnosti, stejně jako v mnoha středomořských kulturách, vnímány jako společensky akceptovatelné. A rozhodně ne jako faktor, který by vytvářel plodnou diskuzi. Přímá kritika je vnímána jako útok a reaguje se na ni emočním odmítnutím, vede ke konci vzájemné důvěry a v důsledku toho i celé komunikace. Důvěra vyžaduje nekonfliktní chování, což je zřejmě souvisí s kmenovou strukturou společnosti. Za druhé, v patriarchální společnosti mladí muži obvykle nemluví o svých

problémech a prezentují se jako silní jedinci nedotčení emočními problémy. Jsou-li konfrontováni se svými starostmi, pociťují rozpaky. Naléhání na sociální herce, aby hráli skutečně sami sebe, je v tomto případě nutilo souznít se svým údělem. V některých případech získává kamera terapeutický význam. Například v Bécue-Renardově *Of Men and War*³⁶ si veteráni spojují kameru s terapeutickým sezením, takže napodobují terapii podobné konverzace i během natáčení jejich soukromého života. Podobně je i režijní přístup dokumentu *Brotherhood* založen na principu přemýšlivých konverzací, kdy protagonisté mohou odkrýt svá niterná přání, často nevyslovená ve skutečném životě. Metoda čistě observační by obranný mechanismus prolomit nedokázala.

3.2 Skutečný proces

Po úvaze nad procesem, který vedl k natáčení radikalismu zevnitř, budu v této části analyzovat skutečný proces získání přístupu ke třem bratrům a jejich otci Ibrahimovi.

Na konci roku 2015 jsem v italské televizi zhlédl reportáž o místní radikalizaci bosenského muže s italským občanstvím³⁷. Novinář Pablo Tricia v reportáži uvedl, že od radikalizovaného muslima vedly jasné články vedoucí k ISIS skrze bosenské kazatele. Mezi nimi se Trinciovi podařilo udělat rozhovor s Ibrahimem Delićem. Po zhlédnutí televizního záznamu o Ibrovi a jeho třech mladých synech mě okamžitě zaujal kontrast mezi jejich zdánlivě mírumilovným pasteveckým životem a radikálními názory kazatele džihádu. Bylo to poprvé, kdy jsem měl jako dokumentarista i běžný televizní divák, možnost „poznat“ tak ambivalentní postavy, zjevně napojené na islámský terorismus na evropském teritoriu.

Proto jsem se v lednu 2016 rozhodl se s ním setkat a zeptat se, zda bych o jeho životě mohl natočit dokument. Obrátil jsem se na novináře Trinciu, který mi předal kontakt na místního fixera, který zařizoval Trinciovi spojení s kazateli a

³⁶ WIKIPEDIA, *Of Men and War*.

Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Of_Men_and_War

³⁷ TRINCIA, P., *L'Imam Bosniaco pro-jihad: "Arriveremo a Roma, con le preghiere o con la guerra"*.

Dostupné z: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2015/11/17/limam-bosniaco-pro-jihad-arriveremo-a-roma-con-le-preghiere-o-con-la-guerra/440623/>

rodinami zahraničních bojovníků. Fixer svolil, že mě k Delićově domu vezme jen jedinkrát.³⁸

První setkání se odehrálo v rámci typické pohostinnosti, jakou Balkánci zahrnují své hosty. Delić mě a fixera posadil s kávou do malé mešity před svým domem, kam se kvůli jeho ženě nesmělo. Nemožnost se setkat s ženskými členy rodiny (s manželkou a dcerou), přetrvala až do konce natáčení. Často prohlašoval: "Naše ženy jsou velmi citlivé. Jsou nesmělé a nechtějí se setkávat s cizími muži".

Kávu do pokoje přinesl starší syn Džabir, který jej poté opět nesměle opustil. Delić byl zvědavý, z jakého důvodu jsem projevil zájem o jeho případ a já jsem se pokusil vysvětlit svou fascinaci pro muslimský kulturní kontext ve spojení s pastevectvím. Pochopitelně jsem k němu nemohl být zcela upřímný, aby nevycítil můj silný předsudek. Chtěl jsem, aby volně vyjadřoval své hodnoty a necítil se odsuzován.

Zmínil jsem reportáž italského novináře, načež zaujal defenzivní postoj. V jeho očích jsem se stal jedním z mnoha novinářů, kteří hledají rychlou senzaci a bleskový rozhovor. V té chvíli jsem si uvědomil, že Delić byl na určité vystavení v lokálních médiích zvyklý. Ve způsobu, jakým na mé otázky reagoval, jsem cítil předem vybranou a mnohokrát nacvičenou defenzivní odpověď.

Nejprve se zdál otevřený a uvolněný, zejména díky svému věku a domnělé přesvědčovací schopnosti. Předpokládal, že mě dokáže přesvědčit o své nevinně, své vizi islámu a o svém chápání geopolitického scénáře světa (muslimský svět pod útokem). Když jsem jej začal zpovídat se zvukovou technikou, projevil otevřenost vůči tématu mudžahedínů a bosenské války. Jeho popis byl zajímavě detailní, zřejmě jej nepovažoval za tolik kompromitující jako svou pracovní minulost kazatele ve vojenské jednotce nebo jako svůj vztah k džihádistům.

Z jeho odpovědí bylo zřetelné, že veřejné mínění v Bosně nikdy neodsoudilo zásahy zahraničních vojáků v konfliktu, a tak o nich Delić mluvil otevřeně.

Jinak tomu bylo v případě, když jsem se zeptal na jeho vztah k wahhábské komunitě, nebo jakékoliv spojení se syrským Islámským státem. Tehdy se snažil očividně chránit. Vysvětlil mi, že byl u soudu za páchání teroristické činnosti se

---

³⁸ Po prvním setkání s Delićem mě fixer poprosil, abych zachoval jeho anonymitu. Jako mnozí Bosňané se obával možné pomsty radikální komunity v Bočinje.

třemi různými obviněními: za financování a hlásání terorismu, za ilegální držení zbraní (10 ručních granátů a útočná puška) a za účast v zahraničním konfliktu. Proto jasně řekl, že k tomu se v dokumentu vyjadřovat nebude, aby „neovlivnil rozhodnutí soudu“. V té chvíli jsem pochopil, že souhlasil s natáčením, jen proto, aby se mohl vylíčit jako dobrý, umírněný muslim, který jel do Sýrie z humanitárních důvodů. Domníval se, že by mu dokument mohl nějak pomoci v tom, aby soudní líčení mělo větší mediální dopad a vrhl světlo na jeho „nespravedlivý“ případ.

Byl to poměrně jedinečný přístup do tak uzavřené komunity, tak jsem se rozhodl vytrvat a najít jiný způsob, jak jej a jeho okolí vyobrazit. Jak jsem již zmínil, původně jsem měl v úmyslu jej a jeho radikální svět zobrazit skrze perspektivu jeho synů. Přestože přijetí bylo z jeho strany rozhodně limitované, doufal jsem, že se mi s postupem času podaří se k němu propracovat. To byl jeden z důvodů, proč jsem se nakonec rozhodl příběh postavit na jeho třech synech - Džabirovi, Usamovi a Uzejrovi. Měl jsem dojem, že Ibro by jako hlavní postava nefungoval tak dobře, protože v případě dospělého muže je možnost vývoje omezená, zatímco jeho synové si během dospívání projdou spoustou obtíží. Navíc bylo jasné, že Delić zastával ve vesnici funkci vůdce a jeho svolení bylo zásadní pro jakékoliv natáčení. Ačkoliv jeho přijetí bylo minimální a ovlivněné osobními cíli, znamenalo také „propustku“ do tohoto světa, čímž mi zajistil částečnou otevřenost a přijetí u ostatních členů komunity a zejména tří bratrů.

Po prvním dvoudenním kontaktu jsme se rozhodli pro týdenní natáčení v následujících letních měsících. Vysvětlil jsem, že dokument bude observační, že nebudeme narušovat jejich jednání, ale jen pozorovat. Naivně jsem se domníval, že by se mohli časem mohli před kamerou uvolnit a zapomenout na její přítomnost. Podcenit Delićovu agendu ohledně natáčení byla chyba. Už na prvním setkání jsem něco málo natočil, abych otestoval jeho reakci na kameru, která byla poměrně přirozená. O několik měsíců později, během prvního týdne natáčení se situace změnila a já si uvědomil, že uspořádal sérii napůl nahraných událostí, které jej měly ukázat jako umírněného muslima. Například schůzky s přáteli, kdy mluvil hlavně on, zatímco ostatní mlčeli, protože pro ně situace byla příliš nepřirozená. Směřoval film směrem k pozitivnímu autoportrétu, a já jsem jej nemohl konfrontovat, aniž bych ohrozil náš křehký vztah. Jeho přístup mě

utvrdil v záměru prozkoumat svět jeho synů. Pro jeho ego bylo nezbytné, aby se stále cítil jako hlavní postava, zatímco jsem se každý den snažil najít víc příležitostí točit osamotě s Džabirem, Usamou nebo Uzejrem.

Bratři byli zpočátku velmi nesmělí a nebyli v naší přítomnosti uvolnění. Na druhou stranu proti filmu nic neměli a byli na nás docela zvědaví. Později jsem si uvědomil, že nuda hraje v jejich každodenním životě velkou roli. Možná proto se kamery nebáli tak, jsem si představoval. Jediným problémem bylo, že nerozuměli principu dokumentárního pozorování. To bylo zřejmě proto, že mezi námi nebyl žádný vztah a zkrátka jim nebylo příjemné, že za nimi neustále chodí nějací cizí lidé (v tichosti). Bylo nezbytné ustavit důvěru. Bohužel tlak času a rozpočtu mě nutil k natáčení bez ohledu na to, zda jsme skutečnou důvěru měli nebo ne. Doufal jsem, že důvěra se vybuduje snadno během natáčení. To byla částečná chyba, která omezila možnost s nimi prozkoumat určitá citlivá témata ohledně otce nebo radikalismu až do příštího roku. Prudký start tedy odložil důvěru na později. Například nejmladší bratr Uzejr odmítl během prvního týdne hovořit o mudžahedínech (přestože jeho otec o nich se mnou mluvil otevřeně). Otec jim samozřejmě řekl, aby o některých tématech nemluvili v jeho nepřítomnosti. Uzejr se bál Ibrovy reakce, takže poslechl jeho příkaz a jen opakoval „Nic o tom nevím“.

Z režijního hlediska jsem si musel vybrat styl a metodu práce, která by překonala jejich nesmělost a neschopnost pochopit význam observačního natáčení. Zvolil jsem metodu tvorby mikrosituací, v nichž měli předvádět určité úkony, které jim byli přirozené. Tyto úkony byly součástí jejich běžné denní rutiny. Měli opakovat některé události, které se už staly, nebo se mohly stát v budoucnu. Navíc bylo nutné mít situace, v nichž by mohli přemýšlet o svých životech, otevřít nám svůj svět, odhalit niterné sny a myšlenky. Principem bylo sdílení těchto osobních představ bratr s bratrem. Toto uspořádání fungovalo skvěle hned od začátku. Zejména nejmladší bratr Uzejr předvedl vysokou emoční inteligenci, když se vyjadřoval ke svému údělu, nebo přemýšlel nad situací otce nebo bratrů. To z něj, v porovnání s ostatními dvěma bratry, udělalo stěžejní pilíř mé režijní metody založené na vykonstruovaných situacích. Džabirovi a Usamovi se nepovedlo vést před kamerou vždy přirozený rozhovor o citlivých tématech. Na druhou stranu se brzy ukázalo, že Usama hovoří bez cenzury a bez okolků odhaluje svou hlubokou ideologickou indoktrinaci.

V prvním týdnu natáčení jsem zjistil, že „ideální“ vztahové dynamicky lze dosáhnout natáčením ve dvojicích a v sedě. Když spolu byli všichni tři, ztrácela se důvěrnost, kterou bylo možno vytvořit v páru - pohltily ji vtipy nebo potřeba jednoho z nich se předvádět; což byl případ zejména prostředního bratra Usamy, kvůli implicitnímu konfliktu maskulinity v přítomnosti svého staršího bratra. Usama měl například problém být v přítomnosti staršího bratra upřímný, protože cítil, že ho nebere vážně.

Na konci prvního týdne se bratři s principem natáčení sžili a začali sami přinášet určitá témata. Jak jsem již v předchozí kapitole předestřel, vnímali „hovory“ před kamerou jako formu terapie. Otec s nimi o problémech nemluvil a zastával patriarchální postoj. Většinou jim dával příkazy, a tak nebyli zvyklí přemýšlet nad svými činy. S výjimkou Uzejra, díky jeho přirozené citlivosti a dispozici pro kritické myšlení. Tento ne-myslicí přístup jasně ukázal prostřední bratr Usama, který na mou otázku „Co bys chtěl dělat?“ odpověděl „Nejsem tu od toho, abych myslel, mám dělat, co se mi řekne“.

Nejlepším místem pro smysluplný rozhovor byla večerní natáčení u ohně. Před spaním si rozdělávali oheň, aby jim bylo teplo, než šli lehnout do stanu a hlídat stádo přes noc. Ohně ze své podstaty vytváří pocit důvěrnosti a sdílnosti. Žádný vnější tlak by nezastavil jejich proud vědomí, když tiše odhalovali svůj vnitřní svět.

Kvůli Ibrově cenzuře nemohlo první natáčení prozkoumat radikální myšlenky nebo otcovy aktivity. Toto citlivé téma by jim bylo nepříjemné. Situace se přirozeně změnila během druhého týdne natáčení v roce 2017. Delić byl mezitím odsouzen na dva roky vězení, což vedlo k přirozené potřebě bratrů o něm víc mluvit. Uzejr, který dřív podléhal cenzuře poodhalil svou kritiku otcovy činnosti, zatímco Usama se mu chtěl přiblížit, sledoval jeho videa a kázal mladšímu bratrovi o svém bezpodmínečném obdivu k otci, kterého považuje za charakterního člověka a náboženského vůdce.

Závěr

Základní otázku této práce, tedy jakou režijní metodu ideálně aplikovat při natáčení uzavřené radikální komunity, jsem se pokusil zodpovědět empirickou analýzou, založenou na zkušenosti s natáčením mého bakalářského filmu *Brotherhood*.

Jak uvádějí předchozí kapitoly, užitá observační metoda sjednocená reflektivními rozhovory se pro citlivé téma ukázala jako nejvhodnější z několika důvodů. Zaprvé mi umožnila přístup ke komunitě díky malé míře zásahu. Dala postavám moc přemýšlet nad svou realitou hlouběji, než by činily běžně bez režijního tlaku a díky ní překonaly strach z předsudků externího pozorovatele. Režijní metodu vnímaly jako můj upřímný zájem o jejich životy a vzájemné poznávání. S touto metodou bylo možné se vyvarovat nebezpečí nesprávné interpretace, která je u antropologických studií běžná, protože protagonisté dostali svobodu ukázat svou vlastní realitu, názory a náhled na svět. A konečně, po dokončení filmu bude zvolená metoda hrát důležitou roli pro empatii publika a jejich spojení s postavami, oproti odměřenějšímu sociologickému přístupu, jehož nebezpečím by bylo postavy od diváků naopak odcizit.

Domnívám se, že důvěrná spojení jsou v dobách šíření islamofobie velice důležitá, protože dovolují lépe porozumět možné budoucnosti této komunity skrze příběh tří bratrů. „Teroristou se nikdo nerodí; terorista se musí vychovat. Ke společenským, ekonomickým a politickým kořenům terorismu se musí přistupovat zrovna tak.“³⁹

Snímek by měl tedy představit odlišný náhled na toto téma a přinést naději na budoucí alternativní přístup k propagandistické „válce s terorismem“, protože ta „typicky řeší důsledky místo příčin problému.“⁴⁰

---

³⁹ AZINOVIC, V., *Bosnia-Herzegovina: New Book Investigates Presence of Al-Qaeda*. Dostupné z: <<https://www.rferl.org/a/1076855.html>>

⁴⁰ AZINOVIC, V., *Bosnia-Herzegovina: New Book Investigates Presence of Al-Qaeda*. Dostupné z: <<https://www.rferl.org/a/1076855.html>>

Bibliografie

AGENCE FRANCE-PRESSE, *Bosnian man arrested in Germany over 2015 Paris attacks*. The Guardian [online]. 27/06/2019. [cit.15-07-2019]

Dostupné z: <<https://www.theguardian.com/world/2019/jun/27/bosnian-man-arrested-germany-2015-paris-attacks>>

AFP/REUTERS, *Islamic State: Bosnian police raid Gornja Maoca village after IS flags, signs displayed*. ABC Net [online]. 06/02/2019. [cit. 14-07-2019]

Dostupné z: <<https://www.abc.net.au/news/2015-02-06/police-raid-bosnian-village-that-displayed-islamic-state-flag/6076000>>

AZINOVIC, V., *Bosnia-Herzegovina: New Book Investigates Presence of Al-Qaeda*. RadioFreeEurope [online]. 01/06/2007. [cit. 13.07.2019]

Dostupné z: <<https://www.rferl.org/a/1076855.html>>

BOFFEY, D., *Srebrenica massacre: Dutch soldiers let 300 Muslims die, court rules*. The Guardian [online]. 28/06/2017. [cit. 10-07-2019]

Dostupné z: <<https://www.theguardian.com/world/2017/jun/28/dutch-soldiers-let-300-muslims-die-in-bosnian-war-court-rules>>

CANDEA, S., *How EU Failures Helped Paris Terrorists Obtain Weapons*. SPIEGEL Online [online]. 24/03/2016. [cit. 17-07-2019]

Dostupné z: <<https://www.spiegel.de/international/europe/following-the-path-of-the-paris-terror-weapons-a-1083461.html>>

COOK, D., *Understanding Jihad*. University of California Press, Ltd. London, England. 2005 by The Regents of the University of California. ISBN 0-520-24203-3. s 32, 93, 128.

COUNTER EXTREMISM PROJECT, *Bosnia & Herzegovina: Extremism & Counter-Extremism* [online]. 2019. [cit.17-07-2019]

Dostupné z: <<https://www.counterextremism.com/countries/bosnia-herzegovina#overview>>

DOXAFESTIVAL, *Of Men and War Q&A with Laurent Bécue Renard*. Youtube [online]. 09/06/2016. [cit. 23-07-2019]

Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=YUNNuurJdnk&t=2s>>

DZIDIC, D., *Report Probes Mujahideen Killings During Bosnian War*. Balkan Transitional Justice [online]. 25/01/2016. [cit. 12-07-2019]

Dostupné z: <<https://balkaninsight.com/2016/01/25/bosnian-serb-victims-still-waiting-for-mujahedin-crimes-justice-01-25-2016/>>

ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA, *Wahhabi, Islamic Movement* [online]. 2019. [cit-13-07-2019]

Dostupné z: <<https://www.britannica.com/topic/Wahhabi>>

ENGEL, P., *An under-the-radar European country has become a 'recruitment hotbed' for ISIS*. Business Insider [online]. 24/12/2015. [cit. 23-07-2019]

Dostupné z: <<https://www.businessinsider.com/bosnia-isis-recruitment-hotbed-2015-12>>

FILM AT LINCOLN CENTER, *'The Other Side' Q&A | Roberto Minervini | Art of the Real*. Youtube [online]. 12/05/2016. [cit. 25-07-2017]

Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=CMKrJqswndM&t=1s>>

GADZO, M., *Ibrahim Delic: Bosnian accused of aiding ISIL in Syria*. Aljazeera [online]. 09/08/2016. [cit- 25-07-2019]

Dostupné z: <<https://www.aljazeera.com/indepth/features/2016/07/ibrahim-delic-bosnian-accused-aiding-isil-syria-160714103407678.html>>

HINA, *Bosnia Accuses Croatia of Violating Dual Citizenship Agreement*. Total Croatia News [online]. 14/05/2019. [cit.20-07-2019].

Dostupné z: <<https://www.total-croatia-news.com/politics/35892-dual-citizenship.>>

HUNGTINTON, P., SAMUEL, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Touchstone. 1997. ISBN 978-1451628975

IMMIGRATION AND REFUGEE BOARD OF CANADA, *Croatia and Bosnia: Whether an ethnic Croat born in Bosnia and Herzegovina has a right to Croatian citizenship; requirements and procedures (2012-June 2013)*. UNHCR [online]. 08/07/2013. [cit.12-07-2019]

Dostupné z: <<https://www.refworld.org/docid/520e2bd54.html>>

KARSHAN, A., *Unrealistic and Stupid Expectations of Converts and Those Converting to Judaism*. [online]. 22/04/2017. [cit. 25-07-2019]

Dostupné z: <<https://www.andreakarshan.com/converts-and-those-converting-to-judaism/>>

LEBL, S., LESLIE, *Islamism and Security in Bosnia-herzegovina*. 2014, Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press. ISBN 978-1-312-27800-4. s 21, 26.

LORENZ, K., *Civilized Man's Eight Deadly Sins*. s. 20. 1974, Library of Congress Cataloging in Publication Data. ISBN 0-15-118061-X.

MERRIAM-WEBSTER, *dictionary access*. [online] 2019. [cit. 13-07-2019]

Dostupné z: <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/access>>

PBS, *Analysis Wahhabism* [online]. 2014. [cit. 17-07-2019]

Dostupné z:

<<https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/saudi/analyses/wahhabism.html>>

SCHINDLER, R., JOHN, *Unholy Terror: Bosnia, Al-Qa'ida, and the Rise of Global Jihad*. 2007, Zenit Press. ISBN 978-0760330036. s. 35

SMITH, R., Jeffrey, *A Bosnian Village's Terrorist Ties: Links to U.S. Bomb Plot Arouse Concern About Enclave of Islamic Guerrillas*. Washington Post [online]. 11/03/2000. [cit. 20-07-2019]

Dostupné z: <<https://www.washingtonpost.com/wp-srv/WPcap/2000-03/11/006r-031100-idx.html??noredirect=on>>

THE SOUFAN GROUP, *Foreign Fighters, An Updated Assessment of the Flow of Foreign Fighters into Syria and Iraq*. Soufangroup.com [online]. 12/2015. [cit. 20-07-2019]

Dostupné z: <http://soufangroup.com/wp-content/uploads/2015/12/TSG_ForeignFightersUpdate_FINAL.pdf>

SPAIC, I., *Bosnia and Herzegovina: Bosnic Recruited our Sons to IS, Say Witnesses*. OCCRP [online]. 26/03/2015. [cit. 23-07-2019]

Dostupné z: <<https://www.occrp.org/en/daily/3803-bosnia-and-herzegovina-bosnic-recruited-our-sons-to-is-say-witnesses>>

SUD BOSNE I HERZEGOVINE, *Izrečena presuda u predmetu Enes Mešić i dr.* [online]. 31.10.2016. [cit. 20-07-2019]

Dostupné z: <<http://www.sudbih.gov.ba/vijest/izreena-presuda-u-predmetu-enes-mei-i-dr-20435>>

TOÉ, R., *Croats Vanishing From Bosnia, Bishop says* [online]. 16/12/2015. [cit. 20-07-2019].

Dostupné z: <<https://balkaninsight.com/2015/12/16/catholic-leaders-lament-disappearance-of-croats-from-bosnia-12-15-2015/>>

TRINCIA, P, *L'Imam Bosniaco pro-jihad: "Arriveremo a Roma, con le preghiere o con la guerra"*. Servizio Pubblico [online]. 17/11/2019. [cit 17-07-2019]

Dostupné z: <<https://www.ilfattoquotidiano.it/2015/11/17/limam-bosniaco-pro-jihad-arriveremo-a-roma-con-le-preghiere-o-con-la-guerra/440623/>>

URBAN, M., *Bosnia: The cradle of modern jihadism?*. BBC News [online]. 02/07/2015. [cit. 13-07-2019]

Dostupné z: <<https://www.bbc.com/news/world-europe-33345618>>

Odred El-Mudžahid napada Hrvate u BiH, eksplicitna snimka ubijanja. Youtube [online]. 11/06/2018. [Cit. 20-07-2019]

Dostupné z:

<<https://www.youtube.com/watch?v=uXU1QJDrPrs&bpctr=1562931094>>

SandžakHaber u Siriji, bajramska hutba Ibrahim Delić. Youtube [online]. 09/08/2013. [cit. 22-07-2019].

Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=UEnZqhwwiQA&t=2s>>